

MARTIN MOCKO

Bratislava

Doublethink nad komixom o Šimečkovi

Doublethink on the Comic Strip about Šimečka

The subject of the article is a 2024 popular comic book about the Czecho-Slovak dissident philosopher Milan Šimečka, viewed from a historian's perspective. The book uncovers multiple sensitive topics about Milan Šimečka, hitherto unknown to the general public. In particular, his wife Eva's opposition to his dissident activities, which were bringing the regime's persecution to the entire family. A similar level of blunt truthfulness was not upheld in other topics, though, such as the circumstances of Šimečka's older son being allowed to complete university studies by the regime, despite his father being one of the top dissidents in the country. Being closely based on Šimečka's own writings, the book paints an unusually down-to-earth portrait of everyday life, featuring the non-ideological cynicism of workers and state officials alike, including even State security officers. This is mostly managed without common stereotypes, such as embellishing the „good” and demonizing the „bad” actors. However, comparison with the few extant State security documents reveals that Šimečka's forced relations with State security were in some cases more involved than even he admitted in his own writings, particularly in the early stages of the normalization regime. The book ends rather abruptly and lacks a clear concluding message about who Milan Šimečka was and what he stood for. This shortcoming is supplanted by a collection of Milan Šimečka's „unorthodox” thoughts, highlighting his sometimes shockingly tolerant and non-partisan values, thanks to which his legacy transcends present-day political divisions.

Keywords: Milan Šimečka, Czechoslovakia, communist regime, normalization regime, dissident movement, State Security

Na prvý pohľad

Každý, kto sa zaujíma o nedávnu politickú históriu, istotne zaregistroval neobyčajnú novú knihu o Milanovi Šimečkovi.¹ Neobyčajnú predovšetkým svojou formou: Ide totiž o komiks.

¹ Ide o knihu „Súdrh disident. Milan Šimečka v komikse“ (Hvorecký – Vizár – Hnát 2024). Pri ďalších odkazoch na túto knihu uvádzam len číslo strany v zátvorkách.

S výnimkou Mórica Beňovského (Združenia Mórica Beňovského 2019-2025), M. R. Štefánika (Kyselová – Baláž – Šlajch 2021; Mlčúchová 2019) a Jozefa Tisa (Fallat 1978; Hruboň 2017) sa spracovaniu v tejto podobe nedostalo tuším ešte žiadnej inej našej politickej osobnosti. Zvolená forma má nespornú výhodu v tom, že je prístupná aj ľuďom, čo „neradi memorujú“. Lenže zároveň o to viac odrádza nás, akademických snobov. Verím, že som nebol jediný, kto na základe ľahšej formy očakával aj nízku úroveň historickej výpovede. Preto som rád, že po prečítaní som nútený korigovať tieto svoje predsudky.

Komiks nesie názov *Súduh disident* (Hvorecký – Vizár – Hnát 2024). Ako prezradil v rozhovore autor predlohy Michal Hvorecký (2024), tento názov zvolil, pretože ho (mylne) považoval za oxymoron, protikladný vnútorne rozporný termín, ktorý však napriek tomu vystihuje Šimečkov osud.² Keď už nie autor-publicista, tak aspoň moderátorka-historička mala vedieť, že nejde o žiadny oxymoron ani paradox, ale práve naopak - že veľkú časť disidentov tvorili práve „súduhovia“ a že Šimečka v tomto nebol vôbec žiadnou raritou. Preto ma názov až tak nenadchol, hoci mu kvitujem, že neúmyselne pomáha rozšíriť povedomie o tomto fenoméne.

Celý komiks je zameraný úzko na osobu Milana Šimečku. Jeho blízki v ňom vystupujú len vtedy, keď môžu poslúžiť na ilustrovanie jeho vlastností, životných udalostí a zápasov. Autori múdro neprepadli pokušeniu rozvádzať príbehy jeho synov, najmä známejšieho Milana. Až na výnimky (Gustáv Husák na s. 16, Ján Ladislav Kalina na s. 49) sa nezavrtávajú ani do iných vyskytnuvších sa postáv viac než je vyslovene nevyhnutné. Je to skratka príbeh o Šimečkovi.

Oceňujem technické prevedenie knihy. Najmä vynechaný prebal rubu knihy a priznanú väzbu knižných archov. Vcelku originálne to obnažuje fyzickú väzbu knihy, a vzdialene evokuje samizdatovú improvizáciu. Málokto sa už dnes takto vyhráva so svojim dielkom.

K umeleckej či remeselnej úrovni ilustrácií sa necítim kompetentný vyjadrovať, ale z čisto výpovedného hľadiska sa mi páčia. Často zachytávajú viac než len mechanické prerozprávanie nejakého scenára, k textu dopĺňajú emócie a atmosféru, teda veci, ktoré je náramne ťažké zachytiť do slov. (vyčítavý pohľad manželky na s. 71...) Tváre známych osobností sú poľahky rozpoznateľné, bez účelovej karikaturizácie. Drobné logické chybičky (prečo je mladý Milan, ročník 1957, už začiatkom 70. rokov zarastený? - s. 35) mi nekazili celkový dojem. Jediné, čo ma na grafickej stránke vyslovene rušilo, je zvyrazňovanie náhodných slov v texte bez zjavnej logiky, asi tak ako je to módne robiť v nadpisoch videí na YouTube.

Autori ilustrácií príliš neprepadli ani primitívne propagandistickému nutkaniu dávať „pozitívnym“ postavám sympatické črty a „negatívnym“ nesympatické. Trebárs taký predseda SNR Ondrej Klokoč, ktorý Šimečku na jeho prekvapenie vcelku kamarátsky prijal, tu vyzerá a správa sa ako sympatický dobrácky ujco (s. 50). Eštebáci niekedy robia hrôzu (ale to skutočne patrilo k ich náplni práce), no častejšie sú zobrazení ako proste nepríjemní „fízli“, ktorí si síce bezohľadne no vôbec nie zúrivo zversky „robia svoju robotu“. (s. 42-47) Ich zobrazenie mi vcelku korešponduje s tým, ako ich opisovali aj iní tzv. pravičiar, ktorí ich zažili na vlastnej koži. Postava „režimistu“ (s. 96-97) je ilustrovaná tak verne, až mám podozrenie, či som u neho doma náhodou nevysedával aj ja.

² „Súduh disident je proste... oxymoron, je to protiklad. Ale v ničom to vystihuje, podľa nás, ten jeho osud.“ (Hvorecký 2024, čas 5:20)

Európsky socializmus

Pre historika sú však prvoradá iné atribúty diela. Najmä, či má čo povedať k Šimečkovmu príbehu, nad rámec toho, čo sa dookola bežne traduje. Autorovi predlohy Michalovi Hvoreckému tu bezpochyby v rozhodujúcej miere otvorilo dvere to, že získal prístup k očividne bohatým rodinným archívom Milana Šimečku. So závisťou konštatujem, že mal prístup aj k mnohým takým dokumentom, ktoré my historici nemáme. Aj preto mi veľmi dobre padlo, že komiks je bohato ilustrovaný dobovými textami, reprodukciami zo strojopisov, novín, atď. Ich patinu nemožno nahradiť žiadnou textovou omáčkou či grafikou.

Ani to však ešte samo o sebe nezaručuje kvalitný výsledok. Skúškou cti autorov je, nakoľko sú ochotní pravdivo rozpovedať celý príbeh, vrátane faktov „nepasujúcich“ do vžitého či želaného obrazu, nakoľko majú odvahu vyťahovať na svetlo sveta aj zabudnuté nepríjemnosti. Z tohto hľadiska musím konštatovať, že komiks výrazne prekonal moje očakávania.

Mojim súkromným lakmusovým papierikom úprimnosti každého takéhoto rozprávania o chartistickom disente (ku ktorému Šimečka fakticky patrila, hoci Chartu 77 nepodpísal) je ochota povedať, ako to bolo s postojom k „socializmu“. Ideál socializmu sa vtedy bral ako čosi takmer automatické, asi ako dnes hlásenie sa k demokracii. Režim disidentov obviňoval z „protisocialistickej“ podoby, ako sa dnes obviňuje z extrémizmu, a oni sa tomuto nehorázemu obvineniu bránili a odmietali ho. Bol to vtedy jeden z hlavných rozporov medzi režimom a disentom. V súčasnosti, keď je prihlasovanie sa k „socializmu“ naopak chápané takmer ako synonymum prežijomosti, býva ťažké toto ľudom vysvetliť. Preto toľkí publicisti aj historici majú taký problém s touto témou a len s veľkými rozpakmi priznávajú, že spočiatku sa aj väčšina chartistického disentu prihlasovala k socializmu, a prakticky až do konca sa aspoň zaprisahávali, že „nie sú proti“.

V tejto prvej a základnej skúške komiks jednoznačne obstál. Postoj súdruha-disidenta Šimečku k socializmu zobrazil naplno, bez okolov, dokonca mám dojem, akoby ho až zdôrazňoval ako zaujímavý málo známy fakt. (s. 62, 91, 126).

Eva

Rovnako dobre komiks obstál aj v ďalšom, možno ešte citlivejšom teste pravdivosti. Veľkým „kostlivcom v skrini“ osobného príbehu Milana Šimečku boli postoje jeho manželky. Tí, ktorí skúmajú túto históriu, vedia, ako veľmi Eva Šimečková trpela a doplatila na „disidovanie“ svojho muža. Eva predstavovala vzorku (ľudovo povedané) „normálneho“ človeka, strachujúceho sa o osud rodiny, kontrastujúcu s vyhranenosťou svojho manžela za svoju politickú pravdu. Túto jeho principiálnosť „na úkor rodiny“ mu aj často vyčítala. (s. 61, 87) Trápenie v dôsledku manželových postojov jej prehlbovalo vážne zdravotné a psychické problémy (s. 33, 49). Ich rozpor a Evino výsledné trápenie neboli tajomstvom, dokonca v jednom prípade sa stali aj predmetom propagandistickej vojny medzi „režimom“ a „ideodiverznými centrálnymi“. Vo svojej dobe sa o ňom občas verejne zmieňoval aj samotný Šimečka, aj jeho známejší syn vo svojich prózach. Po roku 1989 sa už neslušilo pripomínať takéto bolestivé súkromné záležitosti, ktoré by navyše

z primitívne aktivistického pohľadu mohli pôsobiť ako nejaké znižovanie či relativizovanie disidentských tradícií.

Komiks aj túto mimoriadne citlivú a doteraz vcelku tabuizovanú tému zobrazil, pokiaľ môžem posúdiť, celkom natvrdo a verne. A to dokonca bez toho, aby postoje Evy prvoplánovo podával len ako zlyhanie či slabosť, alebo aby znižoval silu jej argumentov oproti manželovým. Príkladom je jej reakcia na manželove listy z väzenia v roku 1981, v ktorých rozvádzal svoje filozofické úvahy o spoločnosti: „*Také listy mi ani nemusí posielat'! Myslí si, že mu ich raz niekde vydajú!*“ (s. 154) Veď jej vlastne dáva za pravdu aj tento komiks sám.

Odkrytie tejto časti Šimečkovho príbehu je pre mňa najväčším prevrpením komiksu a prínosom aj pre našu „vážnu“ históriu. Nebolo to vôbec samozrejmosťou. Autor scenára Hvorecký už v mediálnom rozhovore pri vydaní knihy zdôraznil, že o uverejnení „*sme rozhodli [...] so súhlasom rodiny*“ (Hvorecký 2024, čas 43:55)³ Chápem nechut' rýpať sa v bolestivých miestach ľudí, na ktorých je váš projekt závislý, ale napriek tomu nie som nadšený takouto praxou. Čo by robil, ak by rodina bola proti?

Našťastie to dobre padlo. Dostávame tak mrazivo reálny ľudský príbeh o tom, aké bremeno ste vedome uvalili na svojich najbližších, ak ste si chceli zachovať takúto vysokú mieru zásadovosti a nekompromisnosti. Váš súkromný morálny „čistý štít“ bol vykúpený strádaním vašich najbližších. Bol aj za týchto okolností vlastne ešte stále čistý? Či len iným spôsobom pošpinený? Neexistovala žiadna vopred jasná „správna“ odpoveď. Je to neporovnateľne živší obraz odvrátených stránok normalizácie, než obvyklé všeobecné frázy o neslobode a totalite.

Treba ešte asi trochu spresniť informáciu, že „Eva Antichartu odmietla podpísať“ a následne ju vyhodili z univerzity (s. 66).⁴ V prvom rade treba dovysvetliť, že neexistovala žiadna jedna *Anticharta* ktorú by človek mohol podpísať či nepodpísať, tak ako Chartu 77. Tzv. *Anticharta* bola široká kampaň trvajúca niekoľko týždňov. V rámci nej jednotlivci aj rôzne organizácie vydávali svoje vlastné vyhlásenia, ktorými sa v prvom rade prihlasovali k nastúpenej ceste k socializmu pod vedením KSČ a len v rámci toho sa viac či menej otvorenou formou sa dištancovali od rozvratníkov z Charty 77, snažiacich sa nás zvieť z tejto cesty. Evu Šimečkovú požiadalo vedenie fakulty, aby tiež za svoju osobu nejaké takéto vyhlásenie napísala. Podľa dobovej výpovede Kusého z 21. januára 1977 a iných prameňov, ona na naliehanie zamestnávateľa čosi také aj napísala, ale nebolo to dosť „anti“ (Kusý 1977, pozri aj Kalina 1977).

Za to ešte nebola vyhodенá z fakulty, ako sa často tvrdí, no znemožnili jej ďalej učiť a izolovali ju na akomsi účelovo zriadenom vysunutom pracovisku. O zamestnanie prišla (formou reorganizácie pracoviska a zrušenia jej pracovného miesta) až asi niekedy v roku 1978 alebo 1979 (Kalinová 2007, pozri aj Zoznam 1977, s. 14). Šimečka v roku 1981 o tom vypovedal, že „*po nervovom zrútení musela odísť do invalidného dôchodku*“ (Šimečka 1981b). Izolácia na

³ „Ja som teda, musím povedať, so súhlasom rodiny, tieto veci sme sa rozhodli že tam do toho komiksu doplníme, pretože nám to prišlo ako veľmi kľúčové pre pochopenie tejto skutočne fascinujúcej dvojice [...]“ (Hvorecký 2024, čas 43: 55)

⁴ Pozri vyjadrenie Michala Hvoreckého: „Ju tam režim ešte istý čas nechal aj v čase normalizácie, ale zlom nastal keď prišla Anticharta, pretože Eva ju odmietla podpísať a jednoducho v tej chvíli musela skončiť, čiže nesmela tiež vykonávať svoje povolanie [...]“ (Hvorecký 2024, čas 42:30). A tiež publicistické informácie tohto typu: „[...] keď odmietla podpísať vyhlásenie proti Charte 77, okamžite ju vyhodili z fakulty, lebo katedra dlho striehla na túto príležitosť, keďže jej muž bol možno jediný medzinárodne známy disident na Slovensku.“ (Puková 2003).

pracovisku v dôsledku nedostatočnej „antichartistickej“ nepochybne k tomu významne prispela. No nebol by som prekvapený, keby prinajmenšom rovnako významným faktorom zhoršenia jej zdravotných problémov a prepustenia boli aj bezprostrednejšie vlny perzekúcie v dôsledku zverejňovania manželových textov a najmä knihy *Obnovení pořádku* na Západe, a nie len vyše roka stará kauza s Antichartou.

Peter

Keď sme sa už od samotných tvorcov komiksu dozvedeli, že rozhodnutie zahrnúť doň aj pravdu o manželke Eve bolo urobené so súhlasom jej rodiny, nedá sa vyhnúť nadväzujúcej myšlienke: Existovali aj ďalšie podobne citlivé témy, na ktorých zverejnenie nedostali takýto súhlas? Jednoznačnú odpoveď nepoznám, ale v komikse nachádzam aj zopár takých miest, kde autori nevyužili príležitosť odkryť surovú dobovú pravdu tak naplno, ako to spravili v prípade Evy Šimečkovej. Asi najvypuklejším prípadom sú okolnosti vysokoškolského štúdia staršieho syna Petra Šimečku.

To, že sa v „totalitnom“ štáte dostal syn popredného nepriateľa režimu na vysokú školu, skutočne vtedy rodina považovala za „zázrak“ (s. 65). Takýto „zázrak“ však nebol zase až tak ojedinelý, ako by sa mohlo zdať nezorientovanému čitateľovi. Za normalizácie vyštudovala napríklad aj Marta Frišová, dcéra rodinných priateľov Šimečkovcov a popredných „pravičiarov“ Eda Friša a Sone Čechovej, budúca manželka Šimečkovho syna Milana. Vyštudovali aj všetci traja Dubčekovi synovia, a to bol Dubček na rebríčku nepriateľov režimu ešte o nejaký ten šteblík nad Šimečkom. Takýchto príkladov existuje dosť, zvlášť na Slovensku, a „režim“ sa touto svojou „zázračnosťou“ čas od času vo svojej propagande rád pochválil.

Najmä by sa však žiadalo dodať, že tomuto „zázraku“ dopomáhal aj samotný Šimečka svojimi listami, ktorými sa vo veci štúdia svojich synov obracal na starých známych z lepších čias, teraz sediacich v najvyšších štátnych funkciách. Šimečkovi neskôr tieto listy „režim“ opakovane otrepával o hlavu v pamfletických polemikách na stránkach tlače. Dokonca aj v tom istom článku, z ktorého fragmenty autori zaradili do komiksu (s. 74) (Tvrď 1977, s. 2). Podľa mňa mohli autori aspoň jeden takýto Šimečkov list do knihy tiež ilustračne zaradiť, aby si čitatelia mohli sami urobiť predstavu, nakoľko sa v nich skláňal, resp. nakoľko si aj za týchto okolností zachoval tvár. Predpokladám, že v rodinnom archíve sa zachovali kompletnejšie, než máme k dispozícii my historici.

A pri tej príležitosti mohli ukázať aj niečo z tých listov, v ktorých Šimečka predstaviteľom režimu zasielal svoje analýzy spoločenských problémov, v neustále prchajúcej nádeji, že nimi azda aspoň čosi zmení. Zapadlo by to do obrazu Šimečku ako nedoliečeného romantického utopistu, ktorý komiks inak celkom vydarene zobrazuje. (s. 27, 60, 71, 87-91, 134, 163, ...)

Ešte problematickejšia je však otázka Petrovho *dokončenia* štúdia po Charte a Anticharte. Celkom určite Šimečka kalkuloval s tým, že jeho podpis Charty 77 by syna Petra mohol stáť ledva započaté štúdium vysokej školy (s. 65). Ale samotné rozhodnutie otca nepodpísať Chartu 77 ešte nestačilo na to, aby syn mohol v pokoji doštudovať. Tu komiks Šimečkovu dilemu ohľadom Petrovho štúdia zjednodušil a celý príbeh nechal nedopovedaný. Pritom je to rovnako silný

moment v príbehu Šimečkovho konfliktu medzi hlásaním svojej pravdy a záujmami rodiny, ako to bolo aj pri postojoch jeho manželky.

„Režimu“ nestačilo, že otec nepodpísal Chartu 77, skúšal z neho vydolovať viac. Predvolal si ho kádrovák fakulty, na ktorej jeho syn študoval, a „radil“ mu, aby v záujme Petrovho štúdia aj on napísal nejaký text odsudzujúci chartistov, nejakú svoju osobnú *Antichartu*. Šimečka toto odmietol a syna Petra začal pripravovať na vyhadzov zo školy. Vzápätí o tomto zážitku napísal fejtón pre Ludvíka Vaculíka. V ňom pohoršene komentoval takúto prax využívania detí ako „*rukojemníkov státu*“ na vydieranie ich rodičov (Šimečka 1977a). Aby toho nebolo málo, jeho fejtón si rýchlo našiel cestu na Západ a stal sa výdatným sústom pre Rádio Slobodná Európa. Nielenže Šimečka „nepodpísal Antichartu“, ale ešte do celého sveta rozhlásil, že študujúce deti sú v ČSSR rukojemníkmi státu, zneužívanými na vynútenie poslušnosti ich rodičov.

Napriek tomu, rukojemník Peter vysokú školu doštudoval. Za akú cenu, nám napovedá ďalšia pasáž z už citovaného hanopisu v Pravde, ktorú autori tiež nevybrali na zverejnenie v komikse: „*Syn bol prekvapený, keď si prečítal, čo o ňom Slobodná Európa vysielala z pera otca a samozrejme vyjadril svoj nesúhlas*“ (Tvrď 1977, s. 2; pozri tiež Taška 1978, s. 22). Keďže na iných miestach komiks citoval niektoré Šimečkove výpovede z vyšetrovania v r. 1981⁵, tak predpokladám, že autori poznali aj jeho protokol z 27. mája 1981. V ňom sa Šimečka vrátil k tejto afére a pohoršoval sa, že rektor Univerzity vraj Petrovi sľúbil, že jeho dištancovanie sa od otcových názorov zostane len internou vecou fakulty, ale napriek tomu bolo nakoniec takto uverejnené v tlači (Šimečka 1981a).

Nie je príjemné vyťahovať na svetlo takéto nechutnosti. Zvlášť v prípade Petra Šimečku, ktorý sa, pokiaľ viem, nikdy netlačil do reflektorov verejnej slávy. Ale keď sa už raz rodina rozhodla dávať publicitu príbehu svojho otca, ako jednému z našich najvýznamnejších predstaviteľov disidentského „života v pravde“, tak potom z neho nemožno vymizikovávať práve takéto momenty. Netvorila len súkromný príbeh syna, ale aj súčasť verejnosti servírovanej krížovej cesty otca a bremena, ktoré na seba a svoju rodinu uvalil ako daň za zachovanie svojej osobnej občiansko-politickej integrity. Presne o tom je predsa celý komiks.

Politika a rodina

Príliš ma neoslovila ďalšia z ústredných tém grafickej stránky komiksu - bagre na všetky spôsoby (s. 29; Šimečka 1992, 54-58, 88). Za to sa mi páčili „robotnícke“ scény. Zvlášť tá, kde robotníci „po lopate“ vysvetľovali súdruhovi docentovi politických vied, ako to v spoločnosti naozaj chodí (s. 56, aj 77).

Zaujímavé boli aj stretnutia so známymi, ktorí zostali „v štruktúrach“. Zobrazenie bývalého kolegu „*so zlomenou chrbitcou*“, ktorý sa pri stretnutí so Šimečkom od hanby „rozleje na kolo-
maž“ (s. 32), sa mi zdá už trochu priveľmi schematické. Isteže sa stávalo aj to, bežne v podobe „prejdenia na druhú stranu cesty“ pri náhodnom stretnutí. Ľudskejšie vyznieva citovaná zmienka

⁵ Napr. časť výpovede o zahraničných honorároch z protokolu 8.5.1981 je citovaná na s. 113.

o stretnutí opačného typu, s „dobrákom“ bývalým kolegom Z. R.⁶, ktorý sa s nadšením zažraťého akademika rozrečnil o svojich pripravovaných knihách, až dokým si podľa Šimečkovej reakcie neuvedomil, že „v dome obesenca sa o povraze nerozpráva“ (s. 38).

Takisto zaujímavo je zobrazený aj „obhajca režimu“ (v pôvodine „obhajca statusu-quo“ (Šimečka 1992, s. 88) - pojem „režim“ je sem, ako obvykle, anachronisticky zanesený). Tento svoju podporu „strane a vláde“ nezakryte zdôvodňoval dosiahnutým spoločenským postavením a rodinným domom. Ja by som ho nazval skôr cynickým pragmatikom, čo ideológiu a politiku neprežíval tak bytostne ako Šimečka, ale len ako artefakt doby, ktorý nanajvýš využíval vo svoj prospech. (s. 96-97).

Isteže nemožno pohnúťky všetkých, ktorí nevystupovali proti režimu, zredukovať len na takýto rýdzi oportunistus. Veď aj Šimečka v pôvodine tohto človeka spomínal iba ako celkom ojedinelý prípad (Šimečka 1992, s. 89). Škoda, že komiks sa sústredil na taktéto pútavé krajnosti a menej na to, čo Šimečka označil za bežný postoj:

„V obyčajnom rozhovore na ulici alebo v hospode se vyjímá obhajoba statu quo nepatrične, skoro jako něčo neslušného, jako nevкус, kterého se normální člověk nedopustí. I vnitřně přesvědčení obhájci statu quo se v obyčajném rozhovore tváří jako jeho kritici, stěžují si na všechno možné a pronesou nějaký ten protistátní vtíp na znamení své normálnosti. Ještě jsem nezažil, že by někdo, třeba člen strany, hájil v otevřeném ideovém střetnutí tuto abstraktní instituci proti sprostému nactiutrháči, jakých je víc než dost.“ (Šimečka 1992, s. 88-89)

Treba priznať, že určitý účelový vypočítavý aspekt, podobný onomu „obhajcovi statu quo“, naozaj bol po roku 1970 viac či menej prítomný v konaní skoro každého človeka. Len zďaleka nie v až tak „komiksovej“ podobe. Aký to však bol pokrok oproti utopistickým 50. rokom, kedy bol prebytok ľudí, čo „úprimne milovali stranu a vládu“, akých Šimečka márne túžil nájsť v normalizačnej spoločnosti (s. 56) - lenže ruka v ruke s tým aj o to „prudšie nenávideli nepriateľa“ (Tatarka 1952) a týmto fanatizmom napáchali mnoho zla.

Keby to píšem ja, nenechal by som Šimečku nad „režimistami“ vždy tak lacno morálne víťaziť. Stačilo by napríklad v motivácii onoho „režimistu“ na s. 97 viac zdôrazniť to, čím takto postupujúci ľudia naozaj bežne zdôvodňovali svoje konanie: Že kráčajú s „mocou“ preto, aby zabezpečili svoju rodinu. A takto formulovanú motiváciu potom dať do ostrejšieho kontrastu so Šimečkom, ktorý sa odmietal zriecť hlásania vlastných politických postojov aj vtedy, keď to išlo na úkor jeho najbližších. Inak z toho tak jasne nevynikne, v čom spočíval onen dobový etický rozpor, pred ktorý normalizácia stavala každého čo len trošku verejne činného človeka. Šimečka by to asi aj tak vyhral, len nie až tak hladko.

Orwellovščina

Ďalším opakovaným motívom komiksu sú paralely normalizačného režimu s Orwellovým

⁶ Pravdepodobne Zoltán Rampák.

románom 1984 (s. 46, 67, 104-106, 110, 113, 150-153), ktorého preklad bol celorodinným „happeningom“ rodiny Šimečkovcov (s. 66). Je to logické - aj Milan Šimečka sa k Orwellovi často vo svojich úvahách vracal („*Poznám tú literárnu postavu naspamäť, takže sa mi Winstonove výroky vynárajú vo dne v noci. Niekedy až cítim, že mi nedovoľuje samostatne myslieť*“ - s. 150).

Ani tu tvorcovia komiksu neupadli do kliše-pasce, zobrazovať normalizačný režim čisto ako naplnenie orwellovskej dystópie. Popri konštatovaní zjavných analógií, súčasne explicitne kontrastujú (najmä v rovine ilustrácií) podstatné rozdiely medzi orwellovskou dystópiou a tzv. reálnym socializmom: Kávička na stole pri výsluchu na Štátnej bezpečnosti (ŠtB) (s. 46), nedostatok „ostrážitosti“ pri zatýkaní francúzskych trockistov, ktorá im umožnila zničiť najdôležitejší dôkaz, usvedčujúci možno aj Šimečku (s. 98-102), vyšetrovanie na Ministerstve lásky vs. normalizačné dohovárание vyšetrovateľa (s. 110), a pod.

My si môžeme spornosť „orwellovskosti“ vtedajšieho systému najlepšie ilustrovať na kauze samotného Orwellovo románu 1984. Hoci u nás patril medzi „závadovú“ literatúru, rozdiely medzi Orwellovou dystópiou a normalizačnou realitou boli aj „režimom“ pociťované ako dostatočné na to, aby v roku 1984 časopise *Výber* vyšlo niekoľko oficiálnych článkov o Orwellovi a jeho románe. Autori zo spriatelienených krajín socialistického tábora hutne zhrnuli obsah a hlavné motívy románu. O románe písali pomerne zmierne, že je príznakom obsesie strachu z komunizmu v druhej polovici 40. rokov, dokonca vraj je satirou na kapitalizmus(?), že sám Orwell sa vyjadril, že román vychádza z jeho skúseností s britským koloniálnym imperializmom v Indii, španielskou fašistickou diktatúrou, atď. „Nie je vylúčené, že Orwell by dnes nesúhlasil so spôsobom, ktorým jeho román 1984 využíva americká propaganda. Hlavný záver z jeho knihy znie, že socializmus potrebuje demokraciu a demokracia potrebuje socializmus. Jeho kniha dnes môže pôsobiť iba tam, kde majú o socializme neúplné informácie“, tvrdil záver jedného z článkov. (*Výber* 1984)

Týmto istým článkom sa onedlho po zverejnení bránili pred súdom aj dvaja banskobystričania Stanislav Fila a Milan Jamrich, obvinení z poburovania, spáchaného okrem iného aj šírením samizdatového prekladu románu 1984 (a tiež *Farmy zvierat*, ako aj Šimečkovho *Obnovení poriadku*). Vraj nevedeli, že u Orwella sa jedná o „závadnú“ literatúru, brali ho len ako sci-fi, zvlášť keď vo *Výbere* čítali, že ho možno vykladať aj ako satiru na kapitalizmus... Súd na základe odborného posudku konštatoval, že dielo „bez ohľadu na subjektívne zámery autora“ už od svojho vzniku patrilo do arzenálu buržoáznej antikomunistickej propagandy, a obaja obvinení, vzhľadom na svoje vzdelanie, o tom museli vedieť a teda konali z nepriateľstva k vtedajšiemu zriadeniu (AÚPNa). Hádám, že dnes by obaja s týmto záverom súdu súhlasili, hoci vtedy sa mu pochopiteľne bránili.

Takéto procesy za šírenie „závadovej literatúry“, hoci boli vtedy už veľmi raritné, bezpochyby boli napĺňaním orwellovského konceptu „ideopolície“. No na druhú stranu, ako vidno aj z citovanej obrany obžalovaných, ich priebeh miestami pripomínal skôr Švejka, než Orwella. Napokon celá normalizácia bola vlastne takou poriadne „odšvejkovanou“ totalitou, ako to vo svojich kľúčových dielach popísali Havel, Šimečka a ďalší. Túto nesmierne náročnú situáciu komiks, podľa mňa, zvládol svojimi prostriedkami vykresliť vcelku výstižne.

„Priatelia“ od bezpečnosti

Tým sa dostávame k poslednej pikantnej téme, ktorej komiks logicky venuje veľku pozornosť - k Štátnej bezpečnosti.

Pobavila ma predstava o mučení Husáka počas vyšetrovania 1951-53 visiacom za ruky na reťaziach (s. 16). Trochu naivná, no dá sa odpustiť. Pracovníci ŠtB 50. rokov samozrejme vedeli siahnúť i k ešte omnoho horším metódam, keď to uznali za vhodné, no spôsoby donucovania v politických monsterprocesoch boli omnoho sofistikovanejšie. Zakladali sa na kombinácii dlhodobého fyzického i psychického vyčerpania, izolácie, psychologického deptania, ale najmä nekonečných diskusií a doťahovania sa s „referentom“ o slovíčka, ktorými sa v protokole pomenuje to, čo človek skutočne robil. To mohlo trvať niekoľko mesiacov, ba i rokov, až bolo „vyšetrovanému“ všetko jedno a pristúpil na podsúvanú interpretáciu. Fyzické násilie pri tomto nebolo potrebné, dokonca niekedy mohlo pôsobiť kontraproduktívne. Bolo to čosi podobné, ako sa spomína v komikse na s. 124 a 129-130, len za omnoho neľudskejších podmienok. A začiatkom 50. rokov si obvinený svoju interpretáciu udalostí nepresadil do protokolov ani cez sťažnosti na Generálnu prokuratúru, ako si ju presadil Šimečka v roku 1981.

Hoci to možno z opisu neznie tak drasticky ako fyzické mučenie väzňov v okovách, táto stalinská metóda bola nesmierne krutá a efektívna. Podľahli jej aj mnohí, ktorí predtým čestne prestáli mučenie „komiksového“ typu na Gestape či v nacistických koncentrákoch. S výsluchmi v 80. rokoch sa to nedá porovnávať, a robiť analógie medzi „hrdinskosťou“ Husáka a Šimečku za to, že obaja vydržali vyšetrovanie, je podľa mňa úplne scestné.⁷

Myslím, že k tomuto záveru vedie čitateľa aj zobrazenie o 25-30 rokov „dospelejšej“ ŠtB zo 70.-80. rokov v skúmanom komikse. Už sme spomenuli, že autori nevykresľujú normalizačnú ŠtB podľa bulvárneho kliše, ako stelesnenie akéhosi neforemného neuchopiteľného všeobsiahleho všetkéhoschopného Zla (porovnaj najnovšie napr. seriál *ŠtB - Prísne tajné*). Zobrazenie konkrétnych „eštebákov“ v komikse oveľa viac zodpovedá autentickému dobovému vnímaniu: Ako neprijemných, všelijakých podrazov schopných, trochu úlisných „fizlov“. Tak ako ich opísal sám Šimečka: „*Zvláštni smiešice formálnej korektnosti, prohnanosti i hlouposti, lhaní a podvodu, zvláštni druhu dôverylosti*“ (Šimečka 1990a, s. 102, pozri aj Vaculík 1977). Alebo, ako charakterizoval svojho vyšetrovateľa: „*obyčajný úradník*“.⁸ Teda v podobnom duchu, ako sú opísaní napríklad v dobovom 2. vydaní samizdatu *Sebaobrana* z roku 1986:

„Dnešné ŠtB sa vyhýba prekračovaniu litery zákona vôbec. Netvrdím tým, že jedná legálne, že je to fair-play. Zákony podlieza, obchádza, zneužíva atď. No nerobí to, čo by pre ňu malo byť najjedno-

⁷ Agáta Šustová-Drellová: „Keď ťa tak počúvam, tak si premietam tie hrdinské príbehy z najnovších dejín z väzení, ktoré sú prítomné v národnom diskurze, a jeden z nich je samozrejme príbeh Gustáva Husáka, ktorý vydržal všetko to týranie a mučenie a vďaka nemu neboli následne odsúdení na smrť niektorí jeho spoluväzni [...] A mne sa zdá, že tento príbeh Milana Šimečku je v niečom akoby veľmi podobný, a zároveň veľmi odlišný. Že naozaj Milan Šimečka tiež vydrží, vďaka tej solidarite, vďaka svojej vnútornej sile, ktorá je ale asi úplne iného charakteru ako tá Husáková, nachádza silu cez tento marasmus prejsť, a nejakým spôsobom aj psychicky vydržať.“ (Šustová-Drellová 2024, čas 36:35)

⁸ „Po celý čas väzenia sa ma nik nedotkol, nikto mi nespôsobil fyzickú bolesť a môj O'Brien bol obyčajný úradník bez schopnosti zložitejšej reflexie, ani O'Brienovej diabolskej inteligencie.“ (Šimečka 1990b, s. 15)

duchšie. Stačilo by pri domovej prehliadke podhodiť niečo pikantné: drogy, zbraň, materiály dokazujúce spojenie s CIA... Súd takto vyrobený by bol pre ostatných tým najúčinnnejším odstrašením. Hoci takýto postup by bol účinný, hoci boli a sú eštebáci osobne zaujatí, ktorí svojich klientov nenávidia a ochotne by ich utpili v lyžičke vody..., predsa sa takýto proces ešte nekonal. [...] konkrétny pracovník ŠtB by musel porušiť zákon, osobne vykonať čin, ktorý je súdne stíhateľný. A do toho sa dnes už nikomu nechce. Oproti „zlatým časom ŠtB“ sa zrejme výrazne zmenil profil i motivácia jej dnešného zamestnanca.“ (Sebaobrana 1986).

Komiks čiastočne vystihol, ako normalizační ŠtBáci hrali so svojimi „klientami“, najmä tými z radov prominentných exkomunistov, zvláštnu hru na navonok korektné vzájomné vzťahy (por. s. 94). V nej obidve strany vystupovali tak, že im ide o to isté, o dobro socializmu, akurát navzájom akademicky polemizovali o tom, čo je pre socializmus dobré. (por. s. 126) Disidenti pritom samozrejme tvrdili, že nikdy nerobili nič proti socialistickému zriadeniu. Bezpečnosť zase iba chcela predchádzať tomu, aby sa do niečoho protištátneho nedajbože nezaplietli a nenarobili si problémy. Všetko to prebiehalo navonok slušne, kultivovane a zákonne.

Určitým účelovým skreslením v komikse je však to, že túto absurdnú „hru“ zobrazil vždy len jednostranne zo strany ŠtB, a Šimečku len ako jej objekt a udiveného pozorovateľa. Komiks neukázal, do akej miery na nej spočiatku aj on sám participoval. V tejto súvislosti sa vyhol aj zobrazeniu stretnutí Šimečku s ŠtB v období medzi procesom L. Kalinu (1972) a Chartou (1977), obzvlášť v období po aktivizácii Dubčeka (1974-75), ktorá spustila hlavnú „predchartistickú“ vlnu pritvrdenej perzekúcie dissentu (k Šimečkovi AÚPNb, s. 42-60). Som presvedčený, že niektoré pasáže protokolov Šimečku a ďalších z tohto obdobia by mnohí ich dnešní čítelia čítali s určitými rozpakmi.

O uvedenej „hre na dobré vzťahy“ v prípade Šimečku vypovedá napríklad protokol z jeho výsluchu dňa 29. apríla 1977. Vypočúvali ho v kontexte Charty 77 zrejme prvý krát, pretože ho navštívil istý Bohuslav Musil z Prahy. Očividne bol sledovaný, a priamo zo stretnutia ich odviedla ŠtB. Šimečkova zápisnica zachytáva len klasickú „negatívnu“ ničnehovoriacu výpoveď: Stretol som sa so starým kamarátom, vypili sme spolu víno, rozprávali sme sa len o súkromných záležitostiach, nepriniesol mi žiadne dokumenty ani odkazy... Najzaujímavejší je z nej posledný odstavce, v ktorom Šimečka kritizoval postup ŠtB:

„K zápisnici poznamenávam, že moje doterajšie skúsenosti z práce štátnej bezpečnosti, ktorá bola vždy korektná boli v tomto prípade sklamané, podľa môjho názoru veľmi drastickým spôsobom s akým bolo zorganizované predvedenie pred očami verejnosti hoci ako sa dalo zistiť z materiálov osobnej prehliadky nemal nikto z nás u seba veci dôležité pre tr. konanie, závadné písomnosti s protištátnym zameraním, ako sa píše v uznesení o osobnej prehliadke.“ (Šimečka 1977b).

Bolo teda príkladom onoho Šimečkom preferovaného „korektného“ jednania ŠtB aj diskrétno predvedenie z pracoviska v roku 1972 na výsluch o L. Kalinovi, zobrazené v komikse na s. 42-44?

Pri hlbšom skúmaní dynamiky vzťahu ŠtB a disidentov máme problém s prameňmi. Dochované sú spravidla len takéto oficiálne výpovede pred vyšetrovateľom, ktoré mali ísť pred súd ako dôkazový materiál. Vypočúvaný si musel riadne dupnúť, aby do nich dostal podobné formulácie,

ktoré sa netýkali predmetnej veci. Bežnejšou formou kontaktu s ŠtB boli rozhovory s jej operatívnymi pracovníkmi, ktoré často mávali trochu iný charakter. Oficiálne tu nešlo o svedecké výpovede, ale len podanie informácie podľa zákona o ZNB, prípadne celkom „neformálny“ rozhovor so súdruhom príslušníkom. Aj o týchto rozhovoroch sa síce často písali záznamy, ale tieto sa zvyčajne nezachovali a preto ich priebeh poznáme nanajvýš podľa disidentských spomienok. Šimečkov prípad bol však natoľko exponovaný, že sa nám celkom výnimočne zachoval aj jeden záznam, ktorý si ŠtB pre svoje potreby spracovala o priebehu jedného takéhoto „pohovoru“. Zachoval sa len vďaka tomu, že bol priložený k vyšetrovacím spisom na Chartu 77, ktoré neboli skartované (Šimečka 1978). Záznam zachytáva ten istý rozhovor, ktorý zobrazuje aj scéna v komikse na s. 73, kde ŠtBáci karhali Šimečku za napísanie knihy *Obnovení pořádku*.

Šimečka sa podľa záznamu netajil, že knihu napísal. Bol si vedomý že skôr či neskôr sa kniha dostane do rúk ŠtB, „*čuduje sa tomu, že sa tak zatiaľ nestalo*“. Stojí si za ňou bez ohľadu na následky. Tvrdil, že nevie nič o tom ako sa dostala na Západ ani o jej vydávaní, hoci vraj s takouto možnosťou rátal. Pripustil, že na Západe môžu pri preklade s jej obsahom „*manipulovať, ako to uznajú za vhodné a ako im to vyhovuje*“. Podnetom k napísaniu knihy bola krivda na nevinnom človeku - mladšom synovi Milanovi, ktorý sa nedostal na školu. „*Uviedol, že v jednej z kapitol opísal aj prácu bezpečnosti a nijak nás v nej nechválil*.“ Orgánovia ŠtB zahrli naivných a pýtali sa, prečo nepísal pre širokú čitateľskú obec a neponúkol prácu na zverejnenie niektorému vydavateľstvu. On odpovedal, že jej môžu porozumieť len osoby podobného osudu ako on, a vie, že by mu teraz nezverejnili ani rozprávku pre deti, nieto ešte takúto kritickú knihu. Pracovníci ŠtB mu dohovárali, prečo teda radšej nepíše niečo angažované pre domáceho čitateľa, ako píše napríklad P. Karvaš či L. Ťažký. Šimečka ironicky odpovedal že keď svoje knihy v zahraničí uverejňujú Husák a Brežnev, prečo by on nemohol tiež. Oni socializmus jednostranne ospevujú, on chce ukázať aj jeho odvrátenú stránku. ŠtBáci doňho ďalej vrtali, či si knihou náhodou nenarobil rozpory v manželstve. Šimečka to pripustil, ale označil to za súkromnú vec, o ktorej sa s ŠtB nehodlá baviť.

Na záver ho príslušníci požiadali, či by im svoju knihu nepožičal, „*pričom mu bolo spomenuté, že onoho času nám sľúbil, že o všetkom čo robí nás bude informovať, aby sme sa [to] nemuseli dozvedieť od cudzích osôb a tiež [že] nám všetko poskytne na čítanie, čo napíše. Odpovedal, že od tej doby, čo nám toto bol prisľúbil, naše vzťahy sa zhoršili a preto nás o svojej knihe neinformoval a nedal prečítať. Ale keď máme o túto záujem a chceme si ju prečítať, tak ju nám možno poskytnie, ale žiadal, aby sme mu dali aspoň týždeň na rozmyslenie. Keď by sa rozhodol, že nám knižku požičia, tak by [to] urobil tak, že túto ponúkne na zverejnenie niektorému vydavateľstvu a odtiaľ by sme si ju mohli zobrať*.“ Šimečka na záver sľúbil, že do 4.10 telefonicky oznámi, ako sa rozhodol.

Ak je záznam pravdivý, ak Šimečka naozaj voľakedy sľúbil informovať ŠtB o všetkom čo robí a píše, potom sa mi v tomto svetle aj hrané pohoršenie súdruhov z bezpečnosti („*Ani BŮ ani MŮ? To sa musíme dozvedieť takto? My sme s vami jednali vždy slušne!*“ – s. 73), ako aj súdružky (nie pani!!) pisárky, zdá podstatne menej absurdné a kafkovské, než ho vykresľuje komiks.

Hlavným dôvodom vzniku tohto záznamu bola cesta Šimečku do Prahy, ktorá mu predchádzala. Štátna bezpečnosť takéto cesty významných disidentov strážila a snažila sa im zabráňo-

vať. Šimečka bol v Prahe celý čas sledovaný, zakrátko zadržaný a nedobrovoľne posadený na vlak späť do Bratislavy.

Podľa citovaného záznamu, po návrate Šimečka telefonoval na XII. správu ZNB a dožadoval sa vysvetlenia, prečo bol vykázaný. Žiadal, aby ho navštívil mjr. Bobál, ktorému vysvetlí účel svojej cesty. Dostal pomerne drsnú odpoveď, že o tom budú hovoriť, „*ale nie jeho byte, ale v služobnej miestnosti*“. O dva týždne si ho predvolali na rozhovor, z ktorého vznikol aj citovaný záznam. ŠtB žiadala „*povedať nám, ale úprimne, účel jeho návštevy v Prahe*“. Šimečka tvrdil, že chcel iba navštíviť priateľa Vaculíka a prezrieť si ateliér výtvarníka Jiřího Kolára, „*žiadny iný úmysel vraj nemá*“. Keď ho pražskí príslušníci zadržali a tvrdili mu, že je nad ním prokurátorom vydaný „ochranný dohľad“, „*on sa vraj takémuto vyhláseniu počudoval, nakoľko o ničom takomto nevedel. Vtedy povedal aj orgánom bezpečnosti, že prečo ho „priatelja“ od bezpečnosti v Bratislave neupozornili, aby do Prahy necestoval*“.

Šimečka sa dožadoval zákonného zdôvodnenia údajného „ochranného dohľadu“. Písal kvôli tomu dokonca už aj generálnemu prokurátorovi. Pracovníci XII. správy ZNB mu až prekvapujúco narovinu vysvetlili, že „*pod žiadnym oficiálnym „ochranným“ dohľadom nie je, ale bezpečnosť pri svojej preventívnej činnosti praktizuje aj rôzne taktiky na „ochranu“ niektorých osôb, aby tieto nemohli vykonávať nežiadúcu závadovú činnosť a nedostali sa do rozporu so zákonom*“.

Opätovne na neho tlačili aby priznal, za akým účelom ešte išiel do Prahy. Šimečka stále popieral iný účel než iba návštevu priateľov.

Takéto policajné obviňovanie, ktoré izolovane naozaj pôsobí poriadne absurdne, mohlo vychádzať zo spravodajských poznatkov. Tie my dnes spravidla nemáme k dispozícii, preto málokedy vieme rekonštruovať pozadie takýchto obvinení. Najmä bratislavská ŠtB, žiaľ, skartovala svoje operatívne archívy dôsledne. Navyše, spravodajské poznatky zo svojej podstaty bývajú neúplné a ľahko vedú aj k mylným záverom. Navyše, podobné naznačované obviňovanie z rôznych zločinov, o ktorých len tuším, že ich daný človek mohol spáchať, patrí k bežným policajným metódam. Ak je takto obviňovaný nevinný, tak obviňovanie na neho naozaj pôsobí ako absurdita z kafkovského sveta. Ak je vinný, potom sa pochopiteľne snaží tváriť rovnako, ako by sa tváril nevinný, a aj pravdivé obvinenia označuje za absurdné.

Bádatelia po osudoch Šimečku však opäť majú šťastie. Okrem citovaného záznamu sa nám vo vyšetrovacích spisoch mimoriadne zachovali aj dva agentúrne záznamy, ktorými operatíva ŠtB chcela podporiť svoj návrh na začatie trestného stíhania Šimečku. Bezpečnosť mala v prostredí okolo Šimečkovcov a ich rodinných priateľov niekoľko svojich agentov. Myslím, že pre tento článok nie je podstatné, kto to bol. Jeden taký agent (možnože ten na s. 72 dole? Neviem či je to on, ale podobá sa) ešte pred cestou Šimečku do Prahy dostal od Ladislava Kalinu na prečítanie *Obnovení pořádku*. Kalina sa pri tom agentovi zdôveril, že kniha sa už prekladá do nemčiny a angličtiny (o čom Šimečka pred ŠtB popieral akékoľvek vedomosti).⁹ Toto samo o sebe bol vo vtedajšej štátobezpečnostnej praxi dôvod zaujímať sa o knihu aj na federálnej úrovni. Bratislavská ŠtB už z tohto mohla predpokladať, že Šimečka do Prahy cestuje v súvislosti so svojou knihou. A ktovie, čo všetko mali o plánovanom stretnutí zistené ich pražskí kolegovia.

⁹ Tým pádom Šimečkovu knihu už v auguste 1978 získala aj ŠtB. Žiadosť o jej zapožičanie pri rozhovore so Šimečkom bolo už len zahmlievaním, resp. pokusom „legalizovať“ spravodajské informácie (AÚPN 1978a, s. 570-572).

Pár dní po pohovore so Šimečkom potvrdil tieto podozrenia ďalší agent v prostredí Miroslava Kusého. Kusý mal dotyčnému prezradiť, že v Prahe nejaký „organizačný výbor“ na čele s Kohotom a Havlom udelil Šimečkovi cenu za najlepšiu samizdatovú knihu roku 1978 (AÚPN 1978b, s. 578-581). Neskoršie dokumenty z vyšetrovania tvrdia¹⁰, že cena mala predstavovať 1000 Tuzexových Korún (bonov) a jeden obraz podľa vlastného výberu od maliara Jiřího Kolára, pred ktorého ateliérom bol Šimečka zadržaný (AÚPN 1978c, s. 566; AÚPN 1978d, s. 602).

Pokiaľ sú tieto tvrdenia pravdivé, znamená to, že Šimečka o svojej knihe a o ceste do Prahy nehovoril ŠtB pravdu. Oni to prinajmenšom tušili, a zakrátko si to aj potvrdili. Nemohli ho však usvedčovať operatívnymi poznatkami, pretože ich zdroj musel zostať krytý. A Šimečka zase nemal prečo takéto veci vešať na nos bezpečnosti. V tomto kontexte sa však dostávajú do trochu iného svetla a zase o čosi menej absurdne pôsobia všetky tie výzvy k úprimnému priznaniu skutočného cieľa cesty.

Preto dnes nestačí opisovať výsluchy disidentov len podľa toho, čo sami popísali vo svojich dobových reflexiách. Konšpirácia zakazovala písať o veciach, ktoré mali zostať pred ŠtB utajené - hoci aj išlo o veci, ktoré by sme dnes považovali za legitímne a normálne. A s niektorými menej hrdinskými momentami z výsluchov sa možno ani sami disidenti nechceli pred svetom chváliť. Na môj vkus mohol komiks zreteľnejšie zobraziť aj takéto scény z výsluchu, kde obvinenia vyšetrovateľov boli pravdivé a Šimečka ich z dôvodu konšpirácie zapieral (napr. s. 115). Lebo aj to si disidentský „život v pravde“ občas vyžadoval.

V najlepšom treba prestať?

Posledná približne tretina knihy je venovaná Šimečkovej väzenskej kalvárii. S veľkým záujmom som nasával scény z väzenského života (s. 113 a nasl.), ktoré boli pre mňa neznáme a akosi „ľudskejšie“, než väčšina dostupnej literatúry.

S výnimkou už spomenutej jednostrannosti pri reprodukování výsluchov, nemám, čo by som jej zásadnejšie vytkol. Možno aj vďaka tým živým ilustráciám. Isteže by sa dalo ešte mnohé iné nadhodiť. Napríklad stále citlivú tému finančnej podpory z „nepriateľského“ zahraničia, ktorá sa nevyčerpáva len „*honorármí za v zahraničí publikované knihy*“ (s. 113-114, 203). Asi by som s Hvoreckým polemizoval aj o tom, či tie honoráre naozaj boli vždy len „*skromné*“ (Hvorecký 2024, čas 39:55, porovnaj ÚV KSS 1988, s. 6). Ale to je náročná téma pre inú príležitosť.

Komiks je náhle ukončený prepustením Šimečku z väzby, dojemným zvítaním sa s rodinou, a napísaním obsiahleho predslovu k samizdatovému prekladu Orwellovej knihy *1984*. (s. 186 a nasl.) Za tým nasleduje už len heslovitý epilóg a dosť. Z dramaturgického hľadiska je to možno dobré riešenie - v najlepšom treba prestať. Len je škoda ponechať celý príbeh bez jasnejšieho politického a hodnotového vyústenia, než je len suchý výpočet po prepustení napísaných samizdatov.

Komiksu citeľne chýba zreteľnejšie vyjadrená pointa: Čo teda vlastne tvorí Šimečkov odkaz, ako s ním narábame a ako sa oň sporíme dnes. Autori sa mohli pokúsiť nejako zhrnúť a sformu-

¹⁰ Tvrdia to s odvolaním na citované dva záznamy, ktoré však uvedené tvrdenia priamo neobsahujú.

lovať pozitívne hodnoty, pre ktoré to všetko Šimečka podstupoval. A aspoň v náznaku premosť jeho postoje k súčasným sporom, citlivým témam, ukázať ako sa staval k analogickým problémom svojej doby. Šimečka nám aj po návrate z väzenia zanechal dostatok materiálov na takéto pointovanie. Bez toho pôsobí záver komiksu akýsi useknutý a nedopovedaný.

Namiesto pointy

Zdá sa mi, že k takémuto pointovaniu smerovala historička Šustová-Drellová (2024, čas 0:40, 10:00) v citovanom podcaste, keď Šimečku spreď roku 1968 najmenej dvakrát charakterizovala ako „progresívneho intelektuála“, čo je dnes už veľmi neobvyklé označenie pre reformných komunistov. Nepovažujem tento termín za šťastný. Chápanie „progresívnosti“ sa dosť výrazne rôzni podľa doby, aj podľa toho, kto ho vyslovuje.

Celkom určite sa Šimečka považoval za progresívneho v 50. rokoch, keď bol nadšeným mladým idealistom stalinského socializmu. Vtedy sa síce viac používalo domáce synonymum „pokrokový“, ale už sa pomerne bežne hovorilo aj o „progresívnosti“. Radikálnejší budovatelia svetlejších zajtrajškov sa považovali za reprezentantov nového dynamicky sa vyvíjajúceho mestského živlu (pokroková robotnícka trieda), zápasiacich nielen proti oligarchickým štruktúram „buržoáznej spoločnosti“, ale rovnako aj proti spiatočnickým „reakčným“ tradičným hodnotám konzervatívneho vidieka. Na tieto hľadeli s opovrhnutím a posmechom, chceli ich zahodiť ako historicky prekonanú bagáž. Nie vylepšovať a nadväzovať na to čo je dobré, ale zbúrať staré poriadky a vystavať spoločnosť od základov po novom a lepšie. Neskôr si mnohí sypali popol na hlavu, že pri tom so špinavou vodou povylievali aj mnohé decká, lenže už bolo neskoro.

Vnútné fungovanie komunistického hnutia nápadne pripomínalo sektu, ktorej členovia podľahli zvodom príjemného mesianistickému pocitu, že práve oni sú „predvojom“ historicky nevyhnutného pokroku, stoja v prvej línii zápasu o lepší svet, ich poslaním je prevychovať zaostalú spoločnosť k moderným vedeckým pokrokovým hodnotám, kultivovať „nového človeka“ na svoj obraz.

Ešte aj samotný Lenin svojho času pranieroval preháňanie takýchto tendencií ako „*detskú nemoc ľavičiarstva*“ - nezodpovedný detinský radikalizmus, ktorý zabraňuje hnutiu osloviť väčšinu ľudí („masy“) v mene ktorých by chcelo vládnuť, ktorý sa z dogmatickej zásadovosti bráni prijatiu potrebných prospešných kompromisov, a pod.¹¹

Z takéhoto chápania pokroku však Šimečka určite pomerne skoro vyrástol, podobne ako väčšina jeho generácie. Poučenie z mladíckych omylov potom patrilo medzi jeho hlavné životné témy, o ktorých - na rozdiel od väčšiny jeho generácie - s obľubou písal (Šimečka 1992, s. 64-68, s. 104-108, s.133-137).

Neskôr sa za „progresívne sily“ zase označovali komunistickí reformátori 60. rokov, medzi ktorých Šimečka takisto patrili. Môžbyť. Lenže i tí, ktorí vtedy proti nim bránili status quo, sa tiež považovali za skutočných predstaviteľov historického pokroku. Reformátorov zo svojho

¹¹ Ohľadom interpretácie „detskej nemoci ľavičiarstva“ dávam do pozornosti komentár Šimečkovho budúceho svata a šéfredaktora tohto Leninovho spisu (Friš 1955).

hľadiska považovali za spiatocníkov, regresistov, ktorí chcú len odbúrať už dosiahnuté prvky pokroku a vracajú sa k už raz prekonanému. Existovala teda pluralita predstáv o tom, čo je pokrok. Šimečka, hoci v praktickej politike patril k tým prvým, zároveň už podľa mňa nebol taký dogmatik, aby považoval za jedine správne chápanie pokroku len to svoje. Uvedomoval si, že z miesta kde stojíme vždy možno vykročiť rôznymi smermi, a že „*tak ako s každým pokrokom, nikdy nevieme dopredu, či je to naozaj pokrok*“ (Šimečka 1981c).

Kontext, v ktorom kolegyňa hovorila o „progresívnom intelektuálovi“, však vo mne vyvoláva obavy, že veľká časť jej poslucháčov bude tento termín chápať skôr v zmysle súčasných „kultúrnych vojen“ medzi konzervatívcami a progresívcami (na čele ktorých stojí práve Šimečkov vnuk, Michal Šimečka). To by už bolo poriadne nehistorické, a neprijemne mi to zaváňa účelovým inštrumentalizovaním histórie na súdobé politicko-aktivistické ciele. Aj keby to snád ona takto nemyslela, otázka Milana Šimečku a „progresivizmu“ visí vo vzduchu, vzhľadom na politizáciu v súvislosti s jeho vnukom, a nemá zmysel pred ňou strkať hlavu do piesku.

Samozrejme, že k mnohým témam definujúcim súčasnú podobu progresivizmu, sa Šimečka ani nemohol vyjadrovať, pretože vtedy ešte neboli témami (napr. otázky rodovej identity a pod.) V mnohých veciach by sa istotne s dnešnými progresívcami zhodol. Ale zároveň, viaceré jeho názory mi pripadajú, merané moderným metrom, skôr prekvapujúco neprogresívne až konzervatívne. No predovšetkým, on bol intelektuálom, ktorý sa snažil stáť nad vecou a chápať pohľady jedných, druhých aj tretích. Zaraďovanie do nejakých bojujúcich táborov podľa jednorozmernej konzervatívno-progresívnej škály je pre neho priúžke. Aj on svoje názory odmietal vtisnúť do tradičných jednoduchých politických škatuliek (Šimečka 1992, s. 154-155).

Pri tejto téme nie je bez zaujímavosti, že aj súčasnemu progresivizmu jeho kritici tiež radi vyčítajú akúsi podobu onej „detskej nemoci ľavičiarstva“: uzatváranie sa do bubliniek, výlučnosť, sektárstvo, pocit „majiteľov pravdy“, moralizátorstvo, kádrováctvo, nechotu diskutovať s oponentami ako so seberovnými, a podobne. Bez ohľadu na to, či/nakoľko sú tieto výčitky v jednotlivých konkrétnych prípadoch oprávnené, treba povedať, že Milan Šimečka rozhodne nebol predstaviteľom takýchto postojov. Práve naopak.

Schválne vyberám niekoľko takých „antiortodoxných“ názorov Milana Šimečku. Ešte v roku 1969, v období nastupujúcej normalizácie, videl východisko v uznaní, že pravda nie je len jedna, ale existuje „pluralita právd“ (Šimečka 1969).¹² „Ideovú nezmieriteľnosť“ a „vyhranenosť“ považoval za prejav mladíckej naivity, prípadne hlúposti:

„Přistihuji se někdy s mírným zahanbením při tom, že bych mohl zastávat kvalifikovaně hned dva nebo tři názory na nějaký problém a dokonce se o ně třeba pohádat, kdyby to někomu udělalo radost. V mládí bych se asi styděl za konfuźnost svého nynějšího ideového vybavení, dnes se už nestydím. K ideové nesmířitelnosti, o které se toho tolik nařvaní, je zapotřebí naivity mládí anebo blbosti. Protože už nejsem mlád a včas jsem se vyhnul, jak doufám, zblbnutí, smírují se pokojně se svou ideovou nevyhraneností.“ (Šimečka 1992, s. 155).

¹² „Veľkým úspechom by však bolo, keby sa v spoločenskom vedomí usadila aspoň myšlienka o pluralite právd, politických postojov, myšlienka o tom, že v každej situácii sa dajú nájsť aspoň dve východiská, a že teda nikto nemá patent na rozum, na jediné správne a konečné riešenie vo veci národnej budúcnosti.“ (Šimečka 1969)

Dokonca ešte i pri vyšetrovaní v roku 1981 sa snažil preniknúť do „vyšetrovateľovej skutočnosti“, až napokon prišiel k záveru, že „ja ani on vlastne za nič nemôžeme, pretože odlišnosť v našich skutočnostiach je daná odlišnosťou našich životov.“ (s. 131, pozri aj Šimečka 1992, s. 196).

Veľkou témou posledných rokov je tiež otázka vojny (vtedy zvyčajne pretriasaná v opačnom obraze, ako otázka mieru). Nezaškodí si preto pripomenúť Šimečkové pohľady na ňu. Nedlho po návrate z väzenia napísal príspevok pre medzinárodnú konferenciu o mieri, „*ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou nebude prednesen*“ (Šimečka 1983, s. 1) V ňom sa snažil západným mierovým aktivistom vysvetliť, prečo disidentské hnutia vo východnom bloku nevenujú otázke mieru až takú pozornosť, hoci teoreticky uznávajú jej „*nadradenosť nad všetkým ostatným*“, uznávajú že mier je prvoradou podmienkou aj pre uplatňovanie ľudských práv po ktorých volajú, atď. I z hľadiska ohrozenia mieru odmietal jednoduché delenia na Dobro = my a Zlo = naši nepriatelia, ale snažil sa vnímať konflikt z nadhľadu, zahŕňajúceho pohľady oboch strán:

„Zjednodušené rečeno, jedné straně se nelíbí, jak žije druhá strana a té se zase nelíbí, jak žije první strana. A to je vlastně vše, nepočítáme-li menší rozbroje, které se týkají třetích stran. Příčina příští války je i *ideologická* [zvýraznené v origináli - pozn. MM], všechny ostatné příčiny na válku nestačí.“ (Šimečka 1983, s. 6).

Pointou citovaného článku bolo najmä odmietnutie na Západe rozšírenej, podľa neho „*absurďnej*“ predstavy o ZSSR ako agresívnej veľmoci, pripravujúcej sa na vojenský vpád do Západnej Európy.¹³ Úporne sa snažil západnému čitateľovi tlmočiť perspektívu bežného sovietskeho občana, ako aj sovietskeho politika, tak ako ju on vnímal. Vysvetliť mu, prečo sovietsky politik podľa neho vnímal aj zásahy Západu v tretích krajinách ako ohrozenie bezpečnosti svojho štátu.

Možnože sa vo svojich hodnoteniach mýlil, možno nie, o to tu teraz nejde. Podstatné je, že bol človekom, ktorý sa snažil za každých okolností pochopiť a porozumieť aj zmýšľaniu svojho protivníka, a ktorý ani pod ťarchou momentálnej situácie neopúšťal základnú nadstraníčku, nadpolitickú a nadideologickú humanistickú optiku:

„miliony mrtvých, kteří zahynuli v bojích o socialismus, komunizmus, svobodu, demokracii, národní socialismus, sociáldemokratizmus, kapitalizmus, za cara i vlast, za národ, a taky proti všem těmto abstraktnostem, už nikdo nevzbudí, aby se podívali na současnost a posoudili, jestli jim to stálo za to“ (Šimečka 1983, s. 11-12).

Ďalšou zaujímavou témou je jeho vzťah k otázke česko-slovenských vzťahov. Ako v Čechách narodený a vyštudovaný intelektuál, ktorý väčšinu aktívneho života prežil na Slovensku, sám hovorieval, že jedna komora jeho srdca je česká a druhá slovenská (Strasser 2024, s. 180). Jeho tvorba tomu vcelku zodpovedá.

Keď v roku 1981 jeho najvýznamnejší disidentský súputník Miroslav Kusý napísal provokatívnu esej, v ktorej intelektuálsky zapochyboval o tom či sú Slováci plnohododne doformovaný národ (Kusý 1981), Šimečka sa Slovákov zastával:

¹³ „Bylo by skutečnou tragédií lidstva, kdyby se vyhubilo jen proto, že představitelé západních mocností uvěřili absurdní myšlence, že sovětské vedení hodlá dnes-zítka ukončit jednu etapu dějin a silou svých zbraní v Bonnu, v Paříži, v Londýně a ve Washingtonu prosadit vlády sovětů dělnických a rolnických zástupců“ (Šimečka 1983, s. 9).

„Tento slovanský kmeň žije v Karpatskom oblúku viac ako tisícročie, povedané s tatarkovskou dikciou, a preto má aj svoje dejiny. Možno vyzerajú tak skromne len preto, že sa s nimi zle zaobchádzalo. [...] Do národného povedomia vstupovali dejiny vždy účelovo, okyptene, tendenčne skreslené, raz protimaďarsky, protikatolícky, protievanjelicky, protičesky, inokedy protifeudálne, protiburžoázne, protinacionalisticky a internacionalisticky. Akoby dejiny boli loptou, s ktorou sa dá streliť gól. Ale to je prípad všetkých malých národov. České dejiny sa tiež vždy vykladali protinejako [...]“ (Šimečka 1981c)

Kusého argument znel, že Slováci nemajú národný jazyk ako základný atribút plne sformovaného národa, v súkromí prevažne rozprávajú miestnymi nárečiami a pre drvivú väčšinu je spisovná slovenčina len neprirodzený „oficiálny“ jazyk. Šimečka celkom nesúhlasil a Kusému odpovedal (v slovenčine):

„A teraz ešte naozaj ochrannú poznámku. Píšem, že spisovná slovenčina sa pociťuje stále ako umelý jazyk a že prirodzeným jazykom Slovákov sú nárečia. Dobré, všetky spisovné jazyky sú umelé, na rozdiel od Slovákov ich však niektoré národy užívajú stáročia a to z nich urobilo prirodzený jazyk väčšiny. Ide o to, či máme považovať permanentné úniky Slovákov k prirodzenému jazyku rodných chotárov za znak istej zaostalosti. [...] Možno je vytrvávanie Slovákov pri prirodzenom jazyku nárečia podvedomým pokusom o záchranu autentického bytia. Lebo to, čo sa na človeka valí v spisovnej slovenčine z masmédií, je väčšinou odcudzená, pokrivená reč politických fráz. Možno je nárečie niečo ako praslovanské hradisko, kam neprenikli tie chozrasčoty, ideologické diverzie, nárazy nazreých problémov a podobné zhovädilosti. [...] A tak si myslím, že toto zotrúvanie na prirodzenom jazyku je dobré. Lebo s všeobecným rozšírením spisovnej slovenčiny je to možno tak ako s každým pokrokom, nikdy nevieme dopredu, či je to naozaj pokrok.“ (Šimečka 1981c)

Porozumenie mnohých Čechov pre slovenské národnoobrodenecké hnutie sa často končilo pri prvom náznaku oživovania ľudáctva. Pochopiteľne. Na Šimečku však ani táto hranica neplatila.

V rokoch 1986-87 aktivista katolíckej tajnej cirkvi Ivan Polanský, neúnavný vydavateľ samizdatu, vydal aj dva samizdatové historické zborníky, v ktorých uverejnil mnohé dobové i neskoršie texty o Hlinkovi a Tisovi, prevažne z ľudáckej perspektívy. Okrem iného v nich požadoval blahorečnie Jozefa Tisa. Keď bol za to „režimom“ obvinený z „propagácie fašizmu“, Šimečka sa ho zastal, spoločne s desiatkami českých a slovenských vydavateľov samizdatu. Na rozdiel od niektorých iných signatárov petície, Šimečka jeho samizdaty čítal a vedel, čoho sa zastáva:

„Jak bych asi vysvětlil soudu, že mě ty texty ani nepobouřili, ani nerozvrátili? Rozuměl by mi soud, kdybych řekl, že jsem je prostě přiřadil k historickému poznání? [...] Prý oslavoval klérofašistický stát. Jak šikovně! Kdo se Polanského zastane, je také klérofašista, třeba já. Ach přátelé, to je strašné pokrytectví! Žiju na Slovensku už bezmála pětatřicet let a z polovice jsem Slovák. Řeknu Vám popravdě, že za všechny ty roky jsem se nesetkal s člověkem, který by mi v soukromí zopakoval něco z oficiální propagandy. Co všechno jsem slyšel od starších soudruhů, se kterými jsem se stýkal! Milan, víeš ako sa tu žilo do roku 1944? Háďaj, za koľko bolo kilo slaniny alebo liter vína? Tu, v tejto kaviarni sedávali surrealisti. Tu pracoval doktor Husák ako právnik, do začiatku povstania.“ (Šimečka 1988, s. 24)

Alebo, ako celkom lapidárne napísal už o pár rokov skôr: „Snížila by se dojivost kráv, kdyby někdo napsal, že Slovenský stát čtyři roky celkem slušně prosperoval?“ (Šimečka 1992, 52).

Šimečka istotne nijako nefandil režimu Slovenského štátu, ani Polanského výzvam na blahorečenie Tisa. Ale sloboda prejavu, vrátane hlásania aj takých názorov aké mal Polanský, bola pre neho vyššou mravnou hodnotou.

Hoci patril do najužšieho chartistického jadra, neprepadal častému mesianistickému pokúšaniu vidieť svoju malú komunitu ako predobraz a zárodok budúcej lepšej spoločnosti:

„Je mi docela líto, že se nikdy malá idealistická společenství neprosadila, že se od nich nešířila v kruzích nákaza, že se nákaza naopak šířila vždy dovnitř, aby je nakonec rozleptala. [...] I když docela chápou, že se čas od času spojí skupiny lidí, kteří chtějí této neúprosnosti vývoje uniknout, a zakládají malá společenství, komuny, gheta a paralelní polis. Jsou to laboratoře sociálnosti a tichá místa útěchy. Kruhy nákazy se však od nich šířit nebudou.“ (Šimečka 1992, 101, pozr. aj s. 157).

V kontexte toho, ako ľahko celé generácie európskych intelektuálov podliehali zvodom moderných „okúzľujúco revolučných“ ideológií, priznával: „S trochou závidí čtu třeba v knize Heinricha Bölla o přirozené umunitě, kterou mu od dětství poskytovala křesťanská rodinná tradice [...]“ (Šimečka 1992, s. 105).

Verím, že by nesúhlasil ani so súčasným módnym názorom na slovenskú „post-sedliacku“ vidiecku mentalitu ako zdroj našich problémov. On práveže označoval mestskú anonymitu za predpoklad totalitnej kontroly a homogenizácie spoločnosti, depresívnej dusivej atmosféry od cudzenia v „osamelom dave“. Dedinské prostredie, kde „každý o každom všetko vie“, považoval za baštu prirodzených ľudských vzťahov voči tomuto tlaku. Rád sa v ňom „ohrieval pri ohníčku starých zvyklostí, ktoré boli v mestách už dávno vyhladené.“ (Šimečka 1992, 118, pozr. 151-152)

Bránil sa aj tomu, čo pomenoval „*orgie tolerance*“ - tj. atmosféra, v ktorej sa človek obáva vysloviť svoj názor, ak by sa nedajbože mohol niekomu druhému nepáčiť alebo sa niekoho dotknúť.¹⁴

Istotne by sa nestotožňoval ani s dnes rozšíreným antikomunistickým poňatím tzv. „vyrovnávania sa s minulosťou“. Anticipoval ho už v roku 1980, pričom by mu očividne bol bližší napr. španielsky model demontovania totality v duchu národného zmierenia:

„U nás existuje něco, čo nie je teoreticky spracované, nikde o tom nie sú záznamy: je to typický československý ľudový antikomunizmus. Táto folklórna ideológia vychádza z predstavy, že nič, čo sa v tejto krajine urobilo v mene socializmu, nie je dobré. A že jediné východisko je odstrániť systém aj všetkých ľudí, ktorí ho predstavujú. Nie som si istý, či sa práve tu neskrýva najväčšie nebezpečenstvo pre budúcnosť. Nebezpečenstvo totálnej deštrukcie, vytvorenia nového precedensu, nového účtova-

¹⁴ „Nevím, jestli mohu říci, že jsem znal Jiřího Němce. Jednou jsme spolu hodinu diskutovali o Masarykovi. Němec se mnou diskutoval tak, jako by se pořád bál, aby nenarazil na nějaký můj nesouhlas. Já jsem se taky začal bát a tak jsme vyprodukovali orgii tolerance a tiše jsme se rozešli. Možná, že je ve vězení právě za tu toleranci, bylo by to docela myslitelné“ (Šimečka 1980, s. 103).

nia, novej pomsty, všetkého toho, čoho by sa národ už konečne raz mal zbaviť. Takže v tomto zmysle som skôr zástanca neradikálnych prístupov. Nijaká budúcnosť nikdy nevyváži zničujúce dôsledky takého celonárodného účtovania. Preto som za racionálnu reformu, ktorá vo svojich čiastkových prejavoch môže byť aj v rozpore s mojim najvnútornejším presvedčením, ale v dôsledku hlavnej skúsenosti tohto storočia som za riešenie reformistické, zmierlivé, dokonca aj v prípade, že sa zabudne na množstvo krívd.“ (Šimečka – Kusý 2023, s. 370)

Len ako čerešničku na torte možno pripomenúť aj jeho odmietnutie populárneho sochoborectva. Milana Šimečku trápilo nielen odstránenie sochy Štefánika, ale rovnako aj odstránenie Stalinovej sochy:

„Vždy som túžil pochopiť, aký maniakálny stav duše núti niektorých ľudí k tomu, aby vydali príkaz zvaliť dajaký pomník. Prečo vlastne nemohol dodnes stáť na nábreží Štefánik? Aká úvaha stála na začiatku príkazu? Mal to byť pokus vymazať historickú postavu z dejín alebo sa niekto jednoducho bál, že by tam ľudia niekedy položili pár kvetov? Prečo nemohol ostať stáť na namestí Stalin? Bol predseda historickou osobnosťou, alebo nie?“ (Šimečka 1981c).

Válenie historických sôch takých aj onakých si Šimečka spájal s orwellovskou snahou „ovládať dejiny“ (Šimečka 1981c).

Vedel tiež intelektuálne kráčať „proti vetru“ aj voči svojim. Keď sa v decembri 1989 nežní revolucionári topili v svetovej sláve svojho víťazstva a hrdili sa tým, ako sme si ho vybojovali sami a „nikto nám ho nedaroval“ (VPN 1989), Šimečka pripomínal, že predpoklady Nežnej revolúcie vytvárali, popri aktéroch Pražskej jari, poľských a maďarských občianskych aktivistoch, zabudnutých obetiach stalinizmu, atď., aj Gorbačov a nenápadní sovietski reformní komunisti.¹⁵

Mohli by sme takisto spomenúť aj významnú rolu Šimečku pri prijatí bývalých normalizačných komunistov na kandidátku VPN (Štrasser 2024, s. 158), čím hnutie nielen vyhralo voľby, ale zároveň aj napĺňalo počas revolúcie deklarovaný ideál „národného porozumenia“ (pozri napr. Kusý 1989, s. 2). Zvlášť pikantne by sme mohli pripomenúť jeho kľúčovú rolu pri výbere Vladimíra Mečiara za nominanta VPN do funkcie predsedu vlády SR¹⁶ (z čoho samozrejme nemožno robiť krátke spojenia medzi názormi Šimečku a politikou V. Mečiara v neskorších obdobiach). Alebo to, ako sa v počiatkoch česko-slovenských národnostných trení v lete roku 1990 staval „skôr na slovenskú stranu“:

¹⁵ „Nemali by sme celkom zabúdať na to, že naše posledné tri týždne sa začali miernym a takmer nerozoznateľným vetrikom, ktorý sa prejavoval v predtým neznámych ruských slovách. [...] Žili sme v nesvojprávnom priestore a tým boli vymedzené aj hranice našich národných možností. Teraz sme tieto hranice prekročili, pretože boli medzitým zrušené.“ (Šimečka 1989, s. 7)

¹⁶ Peter Zajac: „[...] ten kto nakoniec povedal, že nebláznite už, ak si musíte vybrať, tak si vyberte Vladimíra Mečiara za predsedu vlády, bol zhodou okolností Milan Šimečka starší, človek disentu, ktorý mal nejakú predstavu o tom, ako dissent vyzerá a povedal to.“ (Zajac 2011). Martin M. Šimečka: „Keď sme sa už v Koordinačnom centre nevedeli pohnúť z miesta, povedal môj otec: „Už to skončíme, ostáva nám len Vladimír Mečiar.“ Odhlasoval sa Mečiar, no ja som zaňho nehlasoval. Nechcem dodatočne machrovať, no jeho autokratické ambície som vnímal už vtedy.“ (Štrasser 2024, s. 159).

„Jediná ťažkosť je v tom, že sa človek nemôže rozdeliť a že sa musí postaviť na niektorú stranu. Z historických aj iných dôvodov sa vo väčšine takýchto debát staviam na slovenskú stranu najmä preto, že ma k tomu vedú osobné skúsenosti. Tie skúsenosti nespočívajú v tom, že by som na českej strane predpokladal zlovôľu, viem, že vo väčšine prípadov o to nejde. Ale veľmi ostro vnímam ten hlboký nezáujem, istý druh ignorancie, ktorá ma jedu a ktorý sa jednoducho nedá nijakými prejavmi a vyznaniami zdolať. Takže napriek svojmu miešanectvu sa identifikujem s tou prostou slovenskou túžbou stáť na vlastných nohách. To je aj heslo SNS? Samozrejme ja ho chápem inak, nie ako výraz nevraživosti voči iným národom, ale ako výraz celkom prirodzenej túžby dospelého dohotoveného národa, národa, spĺňajúceho všetky ukazovatele, ktoré sa vyskytujú v spisoch, pojednávajúcich o národnej identite – stáť naozaj na vlastných nohách a vzťah s Čechmi si riešiť nielen na princípe práva, ale predovšetkým na princípe národného sebavedomia. Sebavedomie národ nevyhnutne potrebuje, aby mohol mať s inými národmi celkom rovnoprávny zmysluplný vzťah. V tomto zmysle vždy stojím skôr na slovenskej strane.“ (Šimečka 1990c, s. I)

Svojimi postojmi si Šimečka vyslúžil ojedinelú úctu aj u tých rozmýšľavejších z radov svojich politických oponentov. Ako to prednedávnom v jednom komentári vyjadrila napríklad bývalá poslankyňa za Stranu demokratickej ľavice Gabriela Rothmayerová: „Milana Šimečku treba vydávať a čítať. Paradoxne, práve ním by sa dalo argumentovať. A jeho vnuka, ktorý je politicky činný, nebiť ním po hlave, lebo je to hlúposť. No kto a kde by o tom diskutoval, keď je v móde novoreč Orwella?“ (Rothmayerová 2024).

Naozaj z Milana Šimečku netreba robiť ani komiksového záporáka, ani komiksového superhrdinu. Neviem si predstaviť horší trest pre intelektuála typu Šimečku, než to, že sa jeho menom začnú zaklínať myšlienky v rozpore s jeho hodnotami, že si z neho ľudia povyberajú len to čo sa im hodí a spravia si z neho akéhosi novodobého Marxa slovenskej demokracie. Ale môžeme si ho plným právom pripomenúť ako zaujímavého chlapíka s fajn názormi. Skutočného intelektuála, pre ktorého najlepším uctením je s ním nesúhlasiť a fundovane polemizovať. Môžeme si ho pripomínať ako človeka, ktorý sa držal poznanej pravdy a odmietal z nej zľaviť, hoc i na úkor vlastnej rodiny. Ale zároveň človeka, ktorý o svojej pravde pochyboval, nikdy ju neprestával preverovať a ďalej pravdu hľadať (bez čoho by jeho principiálnosť bola len obyčajným dogmatizmom). Človeka, ktorý neprepadol elitárskej výlučnosti, hoci by na to azda aj mal nárok. Človeka, ktorý si aj napriek všetkým prikrostitiam zachoval nadhľad, ktorý úprimne túžil porozumieť uvažovaniu svojho protivníka, a porozumieť uvažovaniu väčšiny, do ktorej už sám nepatril. Čecha, ktorý mal pre Slovensko viac pochopenia, než mnohí Slováci. Podnetný a pozitívny vzor rozhodne nie len pre „progresívcov“. No povedzte – nebol by to pekný aktuálny odkaz, hodný pointy takého komiksu?

Záver

Chápem, že miesta bolo málo a pre autorov komiksu boli prvoradejšie iné aspekty Šimečkovho života a odkazu, než kam smerovali moje výhrady a postrehy. Ale aspoň to bola dobrá príležitosť upozorniť na niektoré zažité zjednodušenia, uviesť pár vecí na pravú mieru a doplniť čosi menej známe o Šimečkovi.

Napriek všetkému čo mi v komikse chýbalo, považujem ho za prekvapujúco vydarený projekt. Kolegovia publicisti nechali v hanbe aj nás historikov, a neobvyklou formou vyrozprávali Šimečkov príbeh pravdivejšie, než to kto doteraz dokázal.

Samozrejme, nesmieme pritom upadnúť do pasce, aby sme si jeho špecifický príbeh zamieňali za nejakú celostnú výpoveď o dobe ako takej. Šimečka bol mimoriadnym okrajovým prípadom, rozhodne nie reprezentatívnym. Väčšina ľudí v tých rokoch žila celkom iný život a zápasila s celkom inými problémami. Napriek tomu je jeho príbeh pre našu históriu dôležitý. Dokresľuje a zostruje nám jeden okraj celkového veľkého obrazu toho, čo sa tu v 70. a 80. rokoch dialo. Kto rád skladá puzzle, vie, aké dôležité sú okraje. Väčšina skladačov histórie musí začínať práve krajinami, a až ich dopĺňaním sa postupne prepracuje bližšie ku stredu.

Literatúra

- AÚPNa. AÚPN, f. BB-V, V-4757
 AÚPNb. AÚPN, V-12485 BA.
 AÚPN (1978a). AÚPN, V-15232 BA, VS-ČVS-3/120-77, zv. „Originál“ III, Agentúrny záznam č. 533/78 z 28.8.1978, pag. 570-572.
 AÚPN (1978b). AÚPN, V-15232 BA, VS-ČVS-3/120-77, zv. „Originál“ III, Agentúrny záznam č. 25/78 z 10.10.1978, pag. 578-581.
 AÚPN (1978c). AÚPN, V-15232 BA, VS-ČVS-3/120-77, zv. „Originál“ III, Návrh na realizáciu... 17.10.1978, s. 2, pag. 566.
 AÚPN (1978d). AÚPN, AÚPN, V-15232 BA, VS-ČVS-3/120-77, zv. „Originál“ III, Zhodnotenie Šimečkom spracovaného samizdatu Obnovení Pořádku, s. 4, pag. 602.
 FALLAT, Paul C. (1978). *Slovakia's National Martyr: Father Tiso*. Cleveland: First Catholic Slovak Union, 1978, 8 s.
 FRIŠ, Edo (1955). Za vysokú socialistickú uvedomelosť. K 31. zväzku Spisov V. I. Lenina. In *Pod zástavou socializmu*, 4,16, s. 1006-1013.
 HRUBOŇ, Anton (2017). Budovanie kultu J. Tisa, In *Kultúrne dejiny / Cultural History*, 8,2, s. 213-239.
 HVORECKÝ, Michal – VIZÁR, Matúš – HNÁT, Adrián (2024). *Súdruh disident. Milan Šimečka v komikse*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2024, 208 s.
 HVORECKÝ, Michal (2024). *Súdruh disident: Kto bol Milan Šimečka?* SME - podcast Dejiny, 17.11.2024 [online]. Dostupné na internete <https://www.youtube.com/watch?v=BMA5A02Ipxo>
 KALINA, Ján Ladislav. (1977). ABS, V-33766, zv. 14, Protokol o výsluchu J. L. Kalinu z 8.3.1977, s. 3, pag. 108.
 KALINOVÁ, Agneša (2007). *Niekoľko spomienok k výročiu Charty 77* [online]. Dostupné na internete http://www.csds.cz/cs/g6/3361-DS.html#dsy3361-DS_A3a
 KUSÝ, Miroslav (1977). 1977, 21. leden, Bratislava. – *Protokol o výslechu Miroslava Kusého* [online], Dostupné na internete. http://www.csds.cz/cs/g6/3361-DS.html#dsy3361-DS_D1a
 KUSÝ, Miroslav (1981). Skadiaľ som, stadiaľ som, slovenského rodu som. In KUSÝ, Miroslav. *Eseje*, Bratislava: Archa, 1991, s. 59 – 72.
 KUSÝ, Miroslav (1989). Nevymieňame tváre, vymieňame režim. In *Verejnosť I.*, 2, 19.12.1989, s. 2.
 KYSELOVÁ, Gabriela – BALÁŽ, Michal – ŠLAJCH, Václav. (2021). *Štefánik. Komiksový román*, Bratislava: SLOVART, 2021, 200 s.
 SEBAOBRANA 1986. AÚPN, Zbierka samizdatov S. Laukovej, samizdat Sebaobrana II.
 MLČUCHOVÁ, Lenka (2019). *Milan Rastislav Štefánik. Kreslený príbeh rodáka z Košarisk*, Bratislava: Blue Angel, 2019, 82 s.
 PUKOVÁ, Andrea (2003): Zomrela Eva Šimečková [online]. In *SME* 23.11.2003. Dostupné na internete <https://www.sme.sk/c/1174684/zomrela-eva-simeckova.html>.

- ROTHMAYEROVÁ, Gabriela (2024). *Kúp mi knihu* [online]. *Slovo* 19.9.2024, Dostupné na internete: <https://noves-lovo.eu/glosy/kup-mi-knihu/>.
- ŠIMEČKA, Milan - KUSÝ, Miroslav (2023). Druhý rozhovor s druhou generáciou. In: ŠIMEČKA, Milan - KUSÝ, Miroslav: Veľký brat a veľká sestra. O strate skutočnosti v ideológii reálneho socializmu. Bratislava: Nadácia Milan Šimečku, s. 351-377.
- ŠIMEČKA, Milan (1969). Anketa Pluralita - zakázané slovo?, In *Reflex*, 1,1, s. 2
- ŠIMEČKA, Milan (1977a). *Ludvíkovi Vaculíkovi namiesto fejetónu* [online]; Dostupné na internete http://www.csd.scz/cs/g6/3361-DS.html#dsy3361-DS_B1
- ŠIMEČKA, Milan (1977b). AÚPN, V-15232 BA, VS-ČVS-3/120-77, zv. „Originál“ I, Protokol o výsluchu svedka M. Šimečku 29.4.1977, s. 2, pag. 115.
- ŠIMEČKA, Milan (1978). AÚPN, V-15232 BA, VS-ČVS-3/120-77, zv. „Original“ III, Záznam o pohovore s M. Šimečkom 29.9.1978, pag. 573-577.
- ŠIMEČKA, Milan (1980): Být ve vězení. In *Listy* 13, 3-4, s. 103.
- ŠIMEČKA, Milan (1981a). ABS, ZV-488, zv. 9, pag. 67-72, Protokol o výsluchu M. Šimečku z 27.5.1981, s. 4.
- ŠIMEČKA, Milan (1981b). ABS, ZV-488, zv. 9, pag. 119-128, Protokol o výsluchu M. Šimečku z 25.6.1981, s. 2
- ŠIMEČKA, Milan (1981c). ABS, ZV-488, zv. 28, pag. 325-326, List Milana Šimečku Miroslavovi Kusému [k projektu Slovenský fenomén], [1981], 2 s
- ŠIMEČKA, Milan (1983). Válka je vůl (Příspěvek na Světové shromáždění za mír a život, proti jaderné válce v Praze, který s největší pravděpodobností nebude přednesen). In *Kontakt* [samizdat], 3,6, s. 1-14.
- ŠIMEČKA, Milan (1988). O nelitostnosti. In *Lidové noviny* I., 9, zaří, s. 24.
- ŠIMEČKA, Milan (1989). Posledný je prvý. In *Verejnosť* I., 2, 19.12.1989, s. 7.
- ŠIMEČKA, Milan (1990a). *Obnovení pořádku*, Brno: Atlantis, 1990, 216 s.
- ŠIMEČKA, Milan (1990b). Můj súdruh Winston Smith. In *Kultúrny život*, XXIV., 29, 31.10.90, s. 15.
- ŠIMEČKA, Milan (1990c). Mať väčšiu vlasť (rozhovor s Milanom Šimečkom). In *Ahoj. Európa - Kultúrna príloha Verejnosti*, roč. 1, č. 6, príloha denníka *Verejnosť*, 1, 32, 20.6.1990, s. I.
- ŠIMEČKA, Milan (1992). *Kruhovú obranu*, Bratislava: Archa, 1992, 260 s.
- ŠTRASSER, Ján (2024). *Život na tekutých pieskoch. Rozhovory s Martinom Šimečkom*, Bratislava: N Press, 2024, 440 s.
- ŠUSTOVÁ-DRELOVÁ, Agáta. (2024). Súdruh disident: Kto bol Milan Šimečka? SME - podcast Dejiny, 17.11.2024 [online]. Dostupné na internete <https://www.youtube.com/watch?v=BMA5A02Ipxo>
- TAŠKA, Marian (1978). O čom Milan Šimečka nepísal. In *Nové slovo*, XX., 47, 23.11.1978, s. 22.
- TATARKA, Dominik (1952). Prudšie nenávidieť nepriateľa - vrúcnejšie milovať rodnú stranu. In *Pravda*, 26.11.1952, s. 2.
- TVRDÝ, Pavol (1977). Fantázia bez hraníc. In *Pravda*, 4.7.1977, s. 2.
- ÚV KSS (1988). Porovnaj SNA, f. ÚV KSS - Predsedníctvo, kr. č. 1801, Zasadnutie PÚV KSS 6.3.1989, Materiál č. 1, Správa o štátobezpečnostnej situácii v SSR v roku 1988, s. 6.
- VPN (1989). SNA, f. VPN I, kr. č. 28, inv. č. 12, Slovo k dňesku robotníkom a nielen im; SNA, f. VPN I., kr. č. 40, inv. č. 33, zv. 26.11-28.12.1989, Vyhlásenie VPN 3.12.1989.
- VACULÍK, Ludvík (1977). *Šálek kávy při výslechu* [online]. Dostupné na internete <https://ludvikvaculik.cz/fejetyony/salek-kavy-pri-vyslechu>.
- VÝBER (1984). Už sa píše rok 1984..., In *Výber zo svetovej a československej tlače*, 17, 11, 8.3.1984, s. 8-10.
- ZAJAC, Peter (2011). Archív autora, Diskusia Memory Kontrol - Mečiarizmus IV, 16.11.2011.
- ZDRUŽENIE MÓRICA BEŇOVSKÉHO (2019-2025). Sériá *Komis MÓRIC*, č. 1-14, Bratislava: Združenie Mórica Beňovského, 2019-2025.
- ZOZNAM (1977). Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov na Filozofickej fakulte UK pre školský rok 1977/78, Bratislava 1977. Dostupné na internete: <https://uniba.sk/o-univerzite/rektorat-uk/archiv-uk-a/digitalizovane-univerzitne-tlace/zoznamy-prednasok>